

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ-ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΜΑΔΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΛΥΚΕΙΟΥ ΣΕ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

**Εποπτεία και επεξεργασία τελικού κειμένου: Νέστωρ Κουράκης
Καθηγητής Εγκληματολογίας Παν/μίου Αθηνών**

Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων:

Πάρη Ζαγούρα

**Νομικός, Εγκληματολόγος, Επιμελήτρια Ανηλίκων
Μαρία Γαλανού**

Διπλ /χος Μεταπτ. Κύκλου Σπουδών Ποιν. Επιστημών στη Νομική Σχολή Αθηνών

Η έρευνα με ευρύτερο θέμα την «Κοινωνικοποίηση των εφήβων» και ειδικότερο στόχο τη μελέτη του φαινομένου των παραβατικών ομάδων και συμμοριών ανηλίκων πραγματοποίήθηκε κατά τα έτη 2002-2003 από το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών υπό την επιστημονική ευθύνη του Καθηγητή Εγκληματολογίας και Διευθυντή του Εργαστηρίου, Νέστορα Κουράκη, και με τη συνεργασία των συντονιστριών του Εργαστηρίου Πάρης Ζαγούρα, Νομικού- Εγκληματολόγου, Επιμελήτριας Ανηλίκων, και Φωτ. Μηλιώνη, Δικηγόρου- Εγκληματολόγου και Συμβούλου ΚΕΘΙ, καθώς και με τη συμμετοχή ομάδας προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών¹.

Με την έρευνα επιχειρήθηκε να καταγραφούν τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά εφήβων-μαθητών Λυκείου σε σχολεία των Αθηνών. Κυρίως, όμως, επιδιώχθηκε να εξετασθεί η σχέση της παρέας των συνομηλίκων (peer groups) με φαινόμενα ατομικής και ομαδικής παραβατικότητας που εκπορεύονται είτε από αυτήν την παρέα είτε και από άλλες παρέες με παραβατικό χαρακτήρα. Διερευνήθηκε, δηλ., το ενδεχόμενο να έχουν γίνει οι μαθητές αυτοί δράστες ή/και θύματα παραβατικών ομάδων και συμμοριών. Ειδικότερα, στην έρευνα δέχθηκαν να συμμετάσχουν 885 μαθητές Λυκείου που φοιτούν σε οκτώ κατά το δυνατό αντιπροσωπευτικά λύκεια (δημόσια, ιδιωτικά, πημερήσια, πειραματικά, εσπερινά, ενιαία και τεχνικά επαγγελματικά εκπαιδευτήρια) σε διάφορες περιοχές της Αθήνας (βόρεια-νότια προάστια, κέντρο, Ανατ. Αττική), κατά το πρώτο εξάμηνο 2003.

Ειδικότερα, τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε μαθητές και μαθήτριες της Β' και Γ' τάξης του Λυ-

1. Συντονίστριες της έρευνας ήσαν οι κ.κ. Φωτεινή Μηλιώνη και Πάρη Ζαγούρα. Στη συλλογή των στοιχείων συμμετείχαν οι απόφοιτοι Νομικής Φωτ. Ντούρα, Λεων. Χελώνης και Διον. Χιόνης και οι τότε φοιτήτριες Ελ. Γκιόκα, Τασία Σταθοπούλου, Ναταλία Παπαναστασίου. Την εισαγωγή των στοιχείων στον Η/Υ και την επεξεργασία τους επιμελήθηκαν οι δικηγόροι-μεταπτυχιακοί κ.κ. Μαρία Γαλανού, Μαργ. Καλαϊτζάκη και Σταυρούλα Ντόγκα. Κατά την κατάρτιση του ερωτηματολογίου λήφθηκε υπόψη και το ερωτηματολόγιο που είχε εκπονηθεί για την αντίστοιχη παλαιότερη έρευνα του Παντείου Πανεπιστημίου (Καθηγητής Αντ. Μαγγανάς και κοινωνιολόγος Θεανώ Μανουδάκη) -βλ. ίδιας περ. Ποινική Δικαιοσύνη, 1998, 1144-1145, ώστε να είναι τα στοιχεία, έως ένα βαθμό, συγκρίσιμα.

κείου, επίσης, δε, σε κάποιους μαθητές της Α' Λυκείου, καθώς και σε μαθητές που φοιτούν στη Δ' τάξη του Εσπερινού Λυκείου.

Όσον αφορά τις ηλικίες των μαθητών και μαθητριών, παρατηρούμε τα εξής: Ο μέσος όρος (μ.ο.) ηλικίας είναι τα 17,6 έτη. Ο ανωτέρω συνολικός μ.ο. είναι αυξημένος εξαιτίας μαθητών μεγαλύτερης ηλικίας που φοιτούν στα Τεχνολογικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια και κυρίως στο Εσπερινό Λύκειο. Πράγματι, στα ΤΕΕ ο μ.ο. ηλικίας των μαθητών είναι 18,3 έτη, με ηλικίες που κυμαίνονται μεταξύ 16 και 29 ετών. Στα σχολεία αυτά, δηλ., φοιτούν κυρίως μαθητές ενήλικες. Κάποιοι από αυτούς έχουν μείνει στην ίδια τάξη ή εξειδικεύονται σε κάποιο τεχνικό επάγγελμα το οποίο παράλληλα εξασκούν. Στο δε Εσπερινό Λύκειο, ο μ.ο. ηλικίας φτάνει τα 20,6 έτη, με τις ηλικίες των μαθητών να κυμαίνονται μεταξύ 16-38 ετών, δεδομένου ότι ορισμένοι μαθητές πιθανόν να σταμάτησαν το σχολείο στην εφηβεία τους λόγω ανάγκης για εργασία ή εξαιτίας άλλων προβλημάτων (π.χ. οικογενειακών) και ήδη συνεχίζουν εκ νέου το σχολείο ως ενήλικες.

Ως τεχνική επελέγη η συμπτυλήρωση ερωτηματολογίου από τους μαθητές μέσα στην τάξη με 51 ερωτήσεις, στην πλειονότητά τους κλειστού τύπου, ενώ χρησιμοποιήθηκαν οι ερευνητικές μέθοδοι της θυματοποίησης και της αυτομολογούμενης παραβατικότητας. Πέρα από την ανάλυση της παραβατικότητας ως προς το σύνολο των ερωτηθέντων μαθητών, η έρευνα επεκτάθηκε ειδικότερα και σε δείγμα 89 μαθητών (ποσοστό 10,1%) που ανέφεραν ότι έχουν εκδηλώσει ομαδική παραβατική ή αποκλίνουσα δράση και ότι συμμετέχουν σε παρέα με τέτοια δράση. Οι μαθητές αυτοί εξετάστηκαν στη συνέχεια με βάση τη βαρύτητα των πράξεών τους και εντάχθηκαν σε δύο επιμέρους ομάδες. Συγκεκριμένα, διαχωρίστηκαν: i. σε μεσαία ομαδικούς παραβάτες (εφεξής: μεσαίους παραβάτες) (45 άτομα ή 5,1% του συνόλου των μαθητών), των οποίων η συλλογική δράση περιορίζεται σε σχετικώς ήπιας μορφής παραβατικότητα (δηλ. υλικές ζημίες σε σχολικό χώρο, αναγραφή συνθημάτων σε κτίρια, προμήθεια ναρκωτικών ουσιών προς ιδία χρήση ή και προς δοκιμαστική χρήση, συμμετοχή σε επεισόδια στο γήπεδο, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, κλοπή χρήσης, κλοπή από κατάστημα ή άτομο, κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου, διάρρηξη)· και ii. σε σοβαρά ομαδικούς παραβάτες (εφεξής: σοβαρούς παραβάτες) (44 άτομα, ή 5,0%) οι οποίοι, πέραν ενδεχομένως των παραπάνω πράξεων, εμφάνισαν επιπλέον και βίαιη ή οργανωμένη παραβατικότητα (δηλ. απειλή, συμπλοκή, πώληση ναρκωτικών ή κλοπιάων).

Από την ανάλυση των χαρακτηριστικών και της συμπεριφοράς των δύο αυτών ομάδων ομαδικών παραβάτων, σε σύγκριση και με το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού του δείγματος, προκύπτουν τα εξής βασικά ερευνητικά πορίσματα:

i. Μερίδιο των διαφορετικών τύπων σχολείων στην ομαδική παραβατικότητα

Σχετικά με το μεγάλης δυναμικότητας και υψηλών κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων ιδιωτικό σχολείο, που περιλαμβάνει το 14,2% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού της έρευνας (126 μαθητές), παρατηρούμε ότι υποεκπροσωπεύται και στις δύο παραβατικές κατηγορίες με ποσοστό 8,8% μεταξύ των μεσαίων παραβατών (4 μαθητές) και 2,2% μεταξύ των σοβαρών (1 μαθητής). Εξάλλου, ο μαθητικός πληθυσμός του μικρού ιδιωτικού σχολείου των βορείων προαστίων αντιστοιχεί στο 13,5% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού της έρευνας αλλά στο 6,6% των μεσαίων παραβατών (3 μαθητές) και στο 13,6% των σοβαρών (6 μαθητές).

Περαιτέρω, το Δημόσιο Πειραιατικό Λύκειο συμμετέχει στην έρευνα με ποσοστό 5,1% (46 μαθητές) και στις παραβατικές κατηγορίες με ποσοστό 6,6% αναφορικά με τους μεσαίους παραβάτες (3 μαθητές) και 2,2% αναφορικά με τους σοβαρούς (1 μαθητής).

Εξάλλου, στο μεσαίας δυναμικότητας δημόσιο σχολείο των βορείων προαστίων, του οποίου ο μαθητικός πληθυσμός καταλαμβάνει το 10,1% της έρευνας (90 μαθητές), αντιστοιχεί το 4,4% των μεσαίων παραβατών (2 μαθητές) και το 20,4% των σοβαρών (20 μαθητές).

Ακόμη, το μεσαίας δυναμικότητας δημόσιο σχολείο της Ανατολικής Αττικής, που αντιπροσωπεύει το

14,4% του μαθητικού πληθυσμού της έρευνας (128 μαθητές), καλύπτει την κατηγορία των μεσαίων παραβατών με ποσοστό 15,5% (7 μαθητές) και την κατηγορία των σοβαρών με ποσοστό 11,3% (5 μαθητές).

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι το μεσαίας δυναμικότητας ΤΕΕ των νοτίων προαστίων, του οποίου οι μαθητές αποτελούν το 14,1% του δείγματος (125 μαθητές), υπερεκπροσωπεύται στην κατηγορία των μεσαίων παραβατών με ποσοστό 20% (9 μαθητές), στη, δε, κατηγορία των σοβαρών παρουσιάζεται με ποσοστό 15,9% (7 μαθητές).

Όσον αφορά το Εσπειρινό Λύκειο των βορείων προαστίων που συμμετέχει στην έρευνα με ποσοστό 11,6% (103 μαθητές), εκπροσωπεύται στην κατηγορία των μεσαίων παραβατών με ποσοστό 8,8% (4 μαθητές) και στην κατηγορία των σοβαρών με ποσοστό 6,8% (3 μαθητές).

Τέλος, το ΤΕΕ μεγάλης δυναμικότητας της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, του οποίου ο μαθητικός πληθυσμός καταλαμβάνει το 16,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα (117 μαθητές), υπερεκπροσωπεύται τόσο στη μεσαία παραβατική κατηγορία με ποσοστό 28,8% (13 μαθητές), όσο και στη σοβαρή με ποσοστό 27,2% (12 μαθητές).

Συνακόλουθα:

i) στη μεσαία παραβατική κατηγορία υπερεκπροσωπούνται, με αισθητή διαφορά σε σχέση με το ποσοστό συμμετοχής τους στην έρευνα, τα τεχνολογικά επαγγελματικά εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ νοτίων προαστίων και ΤΕΕ μεγάλης δυναμικότητας της Αθήνας) και με ελαφρά διαφορά το Δημόσιο Πειραματικό Λύκειο και το Δημόσιο Σχολείο Ανατολικής Αττικής.

ii) στη σοβαρή παραβατική κατηγορία υπερεκπροσωπούνται, με αισθητή διαφορά συγκριτικά με το μερίδιο συμμετοχής τους στην έρευνα, το Δημόσιο Σχολείο Βορείων Προαστίων και το ΤΕΕ μεγάλου σχολικού συγκροτήματος της Αθήνας και με μικρή απόκλιση το ΤΕΕ νοτίων προαστίων.

Πάντως, η εικόνα που σχηματίζεται από αυτά τα στοιχεία, κυρίως όσον αφορά τα σχολεία με μικρό δείγμα μαθητών, δεν είναι απολύτως ακριβής, διότι όταν ο αριθμός των μαθητών ενός σχολείου είναι μικρός, τότε ακόμη και οι δύο - τρεις μαθητές που παραδέχονται κάποια παραβατική δραστηριότητα εμφανίζονται να αντιπροσωπεύουν ένα σχετικά υψηλό ποσοστό παραβατικότητας, δηλ. τα ποσοστά αυτά λειτουργούν ως μεγεθυντικός-παραμορφωτικός φακός.

ii. Ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

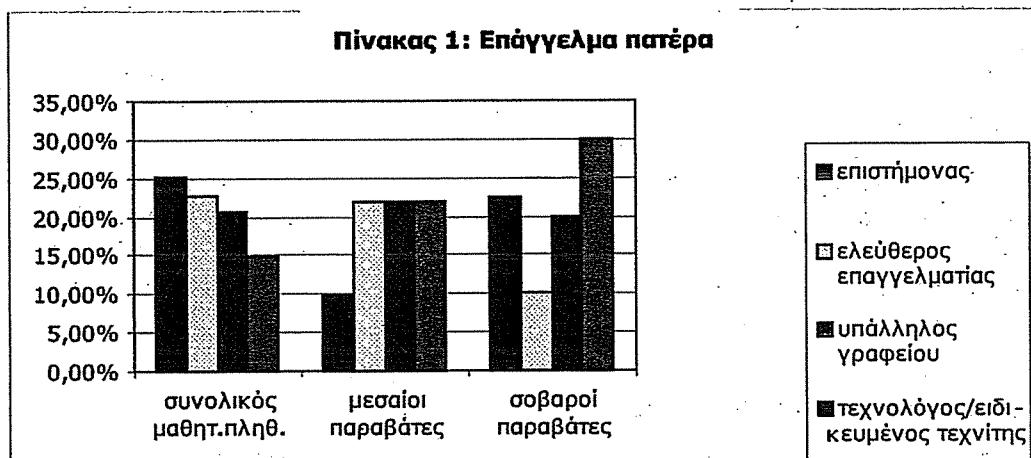
Κάποια από τα γενικά ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι κοινά για όλους τους μαθητές: Πρόκειται κυρίως για εφήβους 17 έως 18 ετών, με μέσο όρο ηλικίας, όπως αναφέρθηκε, τα 17,6 έτη. Εξάλλου, οι μεσαίοι ομαδικοί παραβάτες, μέλη κοινωνικά προβληματικών ομάδων, έχουν μέσο όρο ηλικίας τα 17,9 έτη, οι, δε, σοβαροί ομαδικοί παραβάτες τα 17,8 έτη. Η πλειονότητα των μαθητών του γενικού δείγματος φοιτά στη Γ' Λυκείου (53,1%), όπως και τη πλειονότητα των μεσαίων παραβατών (68,9%) και των σοβαρών (52,3%).

Όπως συμβαίνει με το μεγαλύτερο τμήμα του γενικού μαθητικού πληθυσμού (81,8%), οι μεσαίοι παραβάτες (82,2%) αλλά και οι σοβαροί παραβάτες (81,8%) συγκατοικούν και με τους δύο γονείς τους. Επίσης, όπως ο μέσος μαθητής έτσι και ο μέσος παραβάτης έχουν ένα αδελφό - αδελφή.

Παρατηρούμε, ότι τόσο ο μέσος όσο και ο παραβατικός μαθητής κατά κανόνα δεν εργάζονται, ενώ μεγαλύτερη αναλογία μεταξύ των εργαζομένων μαθητών παρουσιάζουν οι σοβαροί παραβάτες: 81,9% του γενικού δείγματος, 82,1% των μεσαίων παραβατών και 63,6% των σοβαρών παραβατών δεν αναφέρουν επαγγελματική απασχόληση. Πάντως, και όταν απαντούν ότι εργάζονται (18,1% του γενικού δείγματος, 15,5% των μεσαίων παραβατών και 34,1% των σοβαρών παραβατών), η εργασία τους έχει μικρή χρονική διάρκεια και, επομένως, περιστασιακό χαρακτήρα. Στις περιπτώσεις αυτές οι μεσαίοι παραβάτες απασχολούνται κυρίως ως σερβιτόροι σε καφετέρια ή μπαρ ή ως ανειδίκευτοι εργάτες (από 28,6% η κάθε κατηγορία), οι δε σοβαροί παραβάτες ως ειδικευμένοι τεχνίτες (42,9%), ενώ στον γενικό μαθητικό πληθυσμό του δείγματος κυριαρχεί η παροχή υπηρεσιών και οι πωλήσεις (20,7%).

Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας του συνολικού δείγματος είναι γενικά αρκετά καλή, όπως διαπιστώνεται και από τα επάγγελμα των γονέων: Στον γενικό μαθητικό πληθυσμό του δείγματος επικρατεί ως επάγγελμα του πατέρα [Πίνακας 1] αυτό του επιστήμονα (25,1%) ή του ελεύθερου επαγγελματία (22,7%). Υψηλά είναι επίσης τα ποσοστά των υπαλλήλων γραφείου (20,6%) και των τεχνολόγων-εξειδικευμένων τεχνιτών (14,9%). Από την άλλη πλευρά, στους ομαδικούς παραβάτες προεξάρχει ως επάγγελμα πατέρα αυτό του τεχνολόγου-εξειδικευμένου τεχνίτη (22% των μεσαίων παραβατών και 30% των σοβαρών) και του υπαλλήλου γραφείου (22% των μεσαίων και 20% των σοβαρών παραβατών) και μόνο κατά δεύτερο λόγο αυτό του επιστήμονα (9,8% των μεσαίων και 22,5% των σοβαρών παραβατών) ή του ελεύθερου επαγγελματία (22% των μεσαίων παραβατών και 10% των σοβαρών). Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι οι μητέρες των μαθητών στην πλειονότητά τους εργάζονται και μάλιστα ως υπάλληλοι γραφείου (35,6% του μαθητικού πληθυσμού της έρευνας, 45,5% των μεσαίων παραβατών και 22,2% των σοβαρών) και, λιγότερο, σε επιστημονικά επαγγέλματα (33,3% για το σύνολο των μαθητών έναντι 21,2% των μεσαίων παραβατών, αλλά, κατά ενδιαφέροντα τρόπο, 40,7% για τους σοβαρούς παραβάτες).

Σε άλλα ζητήματα διαπιστώνεται μεγαλύτερη απόκλιση του ομαδικού παραβάτη από τον μέσο μαθητή. Ειδικότερα:



Παρατηρείται υπερεκπροσώπηση των αγοριών στις παραβατικές ομάδες αφού, μολονότι τα κορίτσια αποτελούν το 46,7% του συνολικού δείγματος της έρευνας, η συμμετοχή τους σε παραβατικές παρέες σε συνδυασμό με την ανάπτυξη εκ μέρους τους συλλογικής παραβατικότητας είναι περιορισμένη. Το ποσοστό τους φθάνει το 22,2% για τους μεσαίους παραβάτες και μόλις το 4,5% για τους σοβαρούς παραβάτες.

Αναφορικά με τον τόπο διαμονής (υπενθυμίζεται ότι η έρευνα έγινε σε περιοχές της Αθήνας και των προαστίων της) παρατηρείται αξιοσημείωτη συγκέντρωση ομαδικών παραβατών στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (συμπεριλαμβανομένων δηλαδή και των κοντινών δήμων Γαλατσίου, Νέας Σμύρνης, Βύρωνα, Ζωγράφου, Καισαριανής και Καλλιθέας): Εκεί διαμένει το 29,3% του μαθητικού πληθυσμού του δείγματος αλλά το 42,2% των μεσαίων παραβατών και το 34,1% των σοβαρών. Ωστόσο, σχετικώς υψηλά είναι και τα ποσοστά εμφάνισης ομαδικών παραβατών σε κοινωνικοοικονομικά αναβαθμισμένες περιοχές όπως η Γλυφάδα (12,4% των μέσων μαθητών αλλά 20% των μεσαίων παραβατών και 9,1% των σοβαρών), και το Μαρούσι (12% των μαθητών της έρευνας και 4,4% των μεσαίων παραβατών, αλλά 22,7% των σοβαρών παραβατών).

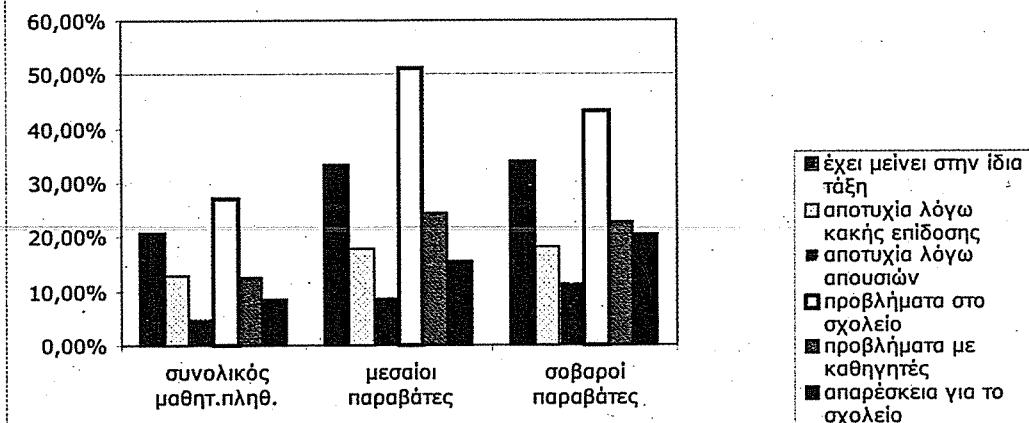
Οι μαθητές έχουν γενικά την τάση να χαρακτηρίζουν τη σχέση μεταξύ των γονέων τους ως «καλή» ή

«πολύ καλή» (το 84,8% του συνολικού δείγματος, το 82,2% των μεσαίων παραβατών και το 75% των σοβαρών). Ωστόσο, οι παραβατικοί έφηβοι δηλώνουν συνηθέστερα από τον μέσο έφηβο ότι συγκρούονται σχετικά συχνά ή και πολύ συχνά με τους γονείς τους: Ειδικότερα, ενώ το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 41,7% στον γενικό μαθητικό πληθυσμό, για τους μεσαίους παραβάτες φθάνει στο 66,7% και για τους σοβαρούς στο 63,7%.

Σχετικά με το θέμα της εκπαίδευσης παρατηρούνται αξιοσημείωτες διαφορές μεταξύ των συγκρινόμενων κατηγοριών. Έτσι, είναι περισσότεροι, αναλογικά, οι ομαδικοί παραβατικοί μαθητές που αξιολογούν τη σχολική τους επίδοση ως «όχι τόσο καλή» ή και «καθόλου καλή». Ενώ, δηλ., το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 20,1% του μέσου μαθητικού πληθυσμού, στους μεσαία παραβατικούς μαθητές φθάνει το 40% και στους σοβαρά παραβατικούς το 47,7%.

Αντίστοιχα, ενώ μόνο το 20,8% του γενικού μαθητικού πληθυσμού έχει μείνει στην ίδια τάξη (κατά μέσο όρο μια φορά), κυρίως λόγω κακής επίδοσης (12,8%) και δευτερευόντως λόγω απουσιών (4,9%), τα ποσοστά αυτά είναι σαφώς υψηλότερα στις παραβατικές κατηγορίες: 33,3% για τους μεσαίους παραβάτες και 34,1% για τους σοβαρούς, που μάλιστα έχουν μείνει στην ίδια τάξη κατά μέσο όρο 2 και 1,5 φορές αντίστοιχα [Πίνακας 2]. Ως αιτίες αναφέρονται η κακή επίδοση στα μαθήματα (17,8% για τους μεσαίους και 18,2% για τους σοβαρούς παραβάτες) και οι απουσίες (8,9% για τους μεσαίους και 11,4% για τους σοβαρούς παραβάτες). Οι παραβατικοί μαθητές φαίνεται να έχουν γενικά αντιμετωπίσει περισσότερα προβλήματα στο σχολείο απ' ό,τι ο μέσος μαθητής: Ενώ το ποσοστό αυτών που έχουν τέτοιας φύσεως προβλήματα ανέρχεται στο 26,9% για τον γενικό μαθητικό πληθυσμό, το αντίστοιχο ποσοστό για τους σοβαρούς παραβάτες φθάνει το 43,2% και για τους μεσαίους το 51,1%. Επίσης, περισσότερο απ' ό,τι ο μέσος μαθητής, ο παραβατικός έχει προβλήματα με τους καθηγητές (ποσοστό 24,4% στους μεσαίους παραβάτες και 22,7% στους σοβαρούς παραβάτες, έναντι ποσοστού 12,4% στον γενικό μαθητικό πληθυσμό) και δηλώνει γενικά απαρέσκεια για το σχολείο (15,6% απ' τους μεσαίους παραβάτες και 20,5% απ' τους σοβαρούς, έναντι 8,5% του γενικού μαθητικού πληθυσμού).

Πίνακας 2: Αυτοαξιολόγηση σχολικής συμπεριφοράς



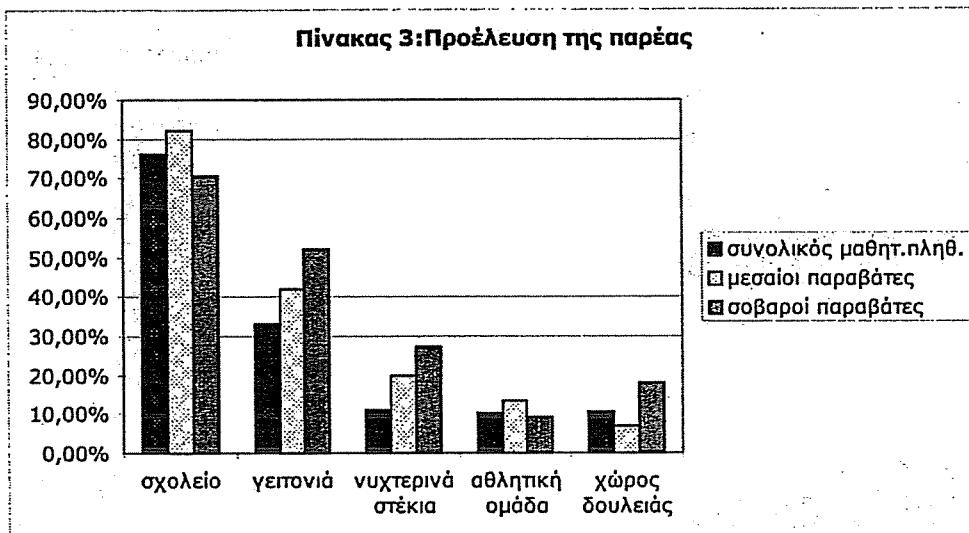
iii. Ο ρόλος της παρέας

Περαιτέρω εξετάζονται η σύνθεση και οι συνήθειες της παρέας των μαθητών, ώστε να διακριβωθεί η σημασία της σε εκδηλώσεις οργανωμένης παραβατικής δράσης.

Κατ' αρχήν οι έφηβοι των δύο παραβατικών κατηγοριών δηλώνουν ότι έχουν μια σταθερή παρέα, όπως άλλωστε και ο μέσος έφηβος μαθητής. Ωστόσο, είναι σύνηθες οι γονείς των παραβατικών εφήβων να μη

γνωρίζουν γενικά την παρέα στην οποία ανήκουν τα παιδιά τους (τούτο δηλώνει το 57,8% των μεσαίων παραβατών και το 52,3% των σοβαρών, έναντι του 33,2% του γενικού μαθητικού πληθυσμού της έρευνας). Οι παρέες των παραβατικών μαθητών αποτελούνται κυρίως από άτομα του ίδιου φύλου (για το 57,8% των μεσαίων παραβατών και το 61,4% των σοβαρών, δηλ. είναι αγόρια) και δευτερευόντως, μόνο, είναι μικτές (24,4% των μεσαίων και 22,7% των σοβαρών παραβατών), τάση που συμβαδίζει κάπως με εκείνην του γενικού μαθητικού πληθυσμού (το 60,9% έχει ομόφυλες παρέες και το 16,8% μικτές παρέες). Όπως για τον μέσο μαθητή έτσι και για τον παραβάτη η παρέα προέρχεται [βλ. Πίνακα 3] πρωτίστως από το σχολείο (82,2% για τους μεσαίους, 70,5% για τους σοβαρούς παραβάτες και 76,4% για το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού) και κατά δεύτερο λόγο από τη γειτονιά (42,2% για τη μεσαία παραβατική κατηγορία και 52,3% για τη σοβαρή, αλλά μόνο 33,2% για το σύνολο του μαθητικού πληθυσμού). Ενδιαφέρον είναι, εξάλλου, ότι οι παραβατικοί μαθητές αναφέρονται με σχετικά υψηλό ποσοστό και σε παρέες από τα νυχτερινά στέκια (έτσι δηλώνει το 20% των μεσαίων παραβατών και το 27,3% των σοβαρών, έναντι του 11,1% του συνόλου των μαθητών). Τέλος, η παρέα μπορεί να προέρχεται από την αθλητική ομάδα (για 13,3% των μεσαίων παραβατών, 9,1% των σοβαρών και 10,1% του συνολικού δείγματος) ή από τον χώρο δουλειάς (6,7% των μεσαίων παραβατών, 18,2% των σοβαρών και 10,6% του συνολικού δείγματος αντίστοιχα).

Πίνακας 3: Προέλευση της παρέας



Η παρέα του μέσου μαθητή είναι συχνά πολυμελής, με μέσο όρο συμμετεχόντων τα οκτώ (8) άτομα, ενώ στην παρέα των ομαδικών παραβατών τα μέλη είναι πέντε έως έξι (5-6). Οι μισοί, περίπου από τους ερωτηθέντες (43,7%) ανέφεραν ότι τα μέλη της παρέας είναι συνομιληκοί τους. Ωστόσο, οι παρέες των μαθητών αποτελούνται κατά πλειονότητα από άτομα που δεν έχουν όλα την ίδια ηλικία (55,6% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού και των μεσαίων παραβατών και 65,9% των σοβαρών). Ειδικότερα, τόσο ο γενικός μαθητικός πληθυσμός όσο και οι μεσαίοι παραβάτες αναφέρουν συχνά ότι οι φίλοι τους είναι λίγο ή αρκετά μεγαλύτεροι (44,2% και 42,2% αντίστοιχα), ενώ ακόμη συχνότερα τούτο δηλώνεται από τους σοβαρούς παραβάτες (56,8%). Μάλιστα, ποσοστό 6,7% των μεσαίων παραβατών και 20,5% των σοβαρών αναφέρουν, ότι τα περισσότερα μέλη της παρέας είναι ενήλικα άτομα (έναντι 9,2% του συνόλου των ερωτηθέντων). Μολονότι στην πλειονότητά τους οι ομαδικοί παραβάτες μετέχουν σε παρέες μαθητών (88,8% των μεσαίων και 81,8% των σοβαρών), όπως άλλωστε και ο μέσος ερωτώμενος μαθητής (82,8%), συμβαίνει συχνά τα μέλη της παραβατικής παρέας, έχοντας ηλικία μεγαλύτερη της σχολικής ή/και έχοντας διακόψει τις σπουδές τους, να εργάζονται (έτσι δηλώνει το 31,1% των μεσαίων παραβατών και το 40,9% των σοβαρών παραβατών έναντι του 28,9% του συνόλου των μαθητών).

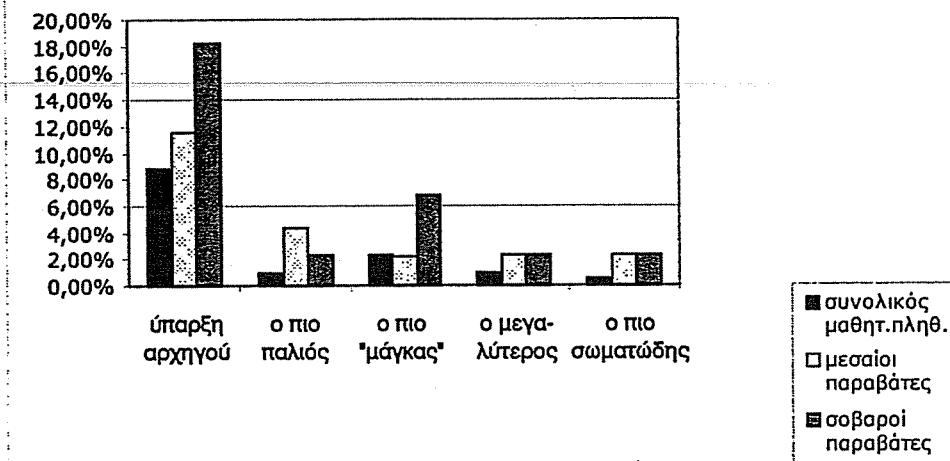
Γενικά οι ερωτηθέντες μαθητές δηλώνουν ότι τα μέλη της παρέας συνδέονται μεταξύ τους κυρίως από τον κοινό τρόπο διασκέδασης και τα κοινά ενδιαφέροντα, την ιδεολογία και τον κοινό τρόπο έκφρασης. Ωστόσο, οι ομαδικοί παραβάτες δηλώνουν ότι έχουν εντονότερη την τάση να αναγνωρίζουν στην παρέα κάποιες ιδιαίτερες συνήθειες (σε ποσοστό 54,5% για τους σοβαρούς παραβάτες και 35,6% για τους μεσαίους, έναντι 27,5% για τον μέσο μαθητή). Επίσης αισθάνονται συχνότερα την παρέα τους ως ξεχωριστή (έτσι αναφέρει το 71,1% των μεσαίων παραβάτων και το 65,9% των σοβαρών, έναντι του 58,6% των μαθητών γενικά), ή θεωρούν ότι και οι τρίτοι βλέπουν την παρέα τους ως ξεχωριστή (τούτο δηλώνει το 45,5% των σοβαρών παραβάτων και το 42,2% των μεσαίων έναντι 30,2% του συνόλου των μαθητών).

Ομοίως, ισχυρά αισθήματα αλληλοϋποστήριξης και αλληλεγγύης φαίνεται να συνδέουν τα μέλη της παρέας των παραβάτων, αφού οι μεσοί περίπου της μεσαίας παραβατικής κατηγορίας (48,9%) και πολύ περισσότεροι από τη σοβαρά παραβατική κατηγορία (65,9%) δηλώνουν ότι μια επίθεση – προσβολή προς ένα μέλος της παρέας αντιμετωπίζεται ως επίθεση εγάντια στο σύνολο των μελών της, έναντι του 30,4% των μέσων μαθητών. Αντίθετα, ο μέσος μαθητής αναφέρει ότι η στάση του σε μια τέτοια περίπτωση εξαρτάται από το είδος της προσβολής ή της επίθεσης (59,5%).

Από την έρευνα προέκυψε, ακόμη, ότι οι παρέες των μαθητών δεν είναι ιεραρχικά δομημένες, ούτε και η λειτουργία τους ακολουθεί κάποιες τυπικές διαδικασίες. Έτσι, λίγοι είναι αυτοί που συνολικά (8,8%) θεωρούν ότι κάποιος από την παρέα υπερισχύει ως αρχηγός [Πίνακας 4]. Όμως, περισσότεροι αναλογικά είναι οι ομαδικοί παραβάτες που αναγνωρίζουν σε πρόσωπο της παρέας αυτή την ιδιότητα (11,1% των μεσαίων παραβάτων και 18,2% των σοβαρών). Όταν αυτό συμβαίνει, είναι διότι το συγκεκριμένο πρόσωπο παρουσιάζεται να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά: Είναι, συνήθως, όπως ανέφεραν οι ερωτηθέντες, ο πιο παλιός (4,4% των μεσαίων παραβάτων και 2,3% των σοβαρών έναντι 0,9% του συνολικού δείγματος), «ο πιο μάγκας» (2,2% των μεσαίων παραβάτων, 6,8% των σοβαρών και 2,3% του γενικού μαθητικού πληθυσμού), ο μεγαλύτερος σε ηλικία (2,2% των μεσαίων και 2,3% των σοβαρών παραβάτων έναντι του 0,9% του συνολικού δείγματος), ο πιο σωματώδης (από 2,2% και για τους μεσαίους και για τους σοβαρούς παραβάτες αντίστοιχα έναντι 0,5% του συνολικού δείγματος), κ.τ.ο.

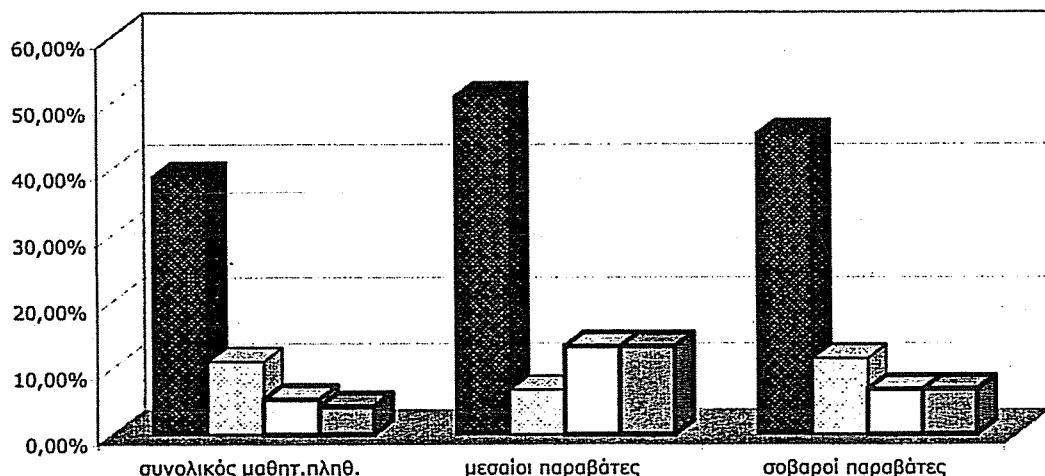
Από την άλλη πλευρά, σχετικά λίγοι (13,3% των μεσαίων, 6,8% των σοβαρών παραβάτων έναντι 4,2% του συνόλου των μαθητών) είναι αυτοί που δήλωσαν ότι για να γίνει κανείς δεκτός στην παρέα υποβάλλεται προηγουμένως σε κάποιες «δοκιμασίες».

Πίνακας 4: Ύπαρξη και χαρακτηριστικά αρχηγού της παρέας



Αντίθετα, σύμφωνα με τους περισσότερους μαθητές, προϋπόθεση για να συμμετάσχει κανείς σε μια παρέα [Πίνακας 5] είναι να ταιριάζει («να κολλάει») με τα υπόλοιπα μέλη της (39% του γενικού μαθητικού πληθυσμού, 51,1% των μεσαίων παραβατών και 45,5% των σοβαρών). Ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά του μέλους παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο για την εισδοχή στην παρέα (11% του συνόλου των ερωτηθέντων, 6,7% των μεσαίων παραβατών και 11,4% των σοβαρών). Ανάλογη σημασία έχει και το να συστήσει ένα μέλος της παρέας κάποιον καινούριο (5,3% του γενικού μαθητικού πληθυσμού, 13,3% των μεσαίων παραβατών και 6,8% των σοβαρών).

Πίνακας 5:Λόγοι συμμετοχής στην παρέα

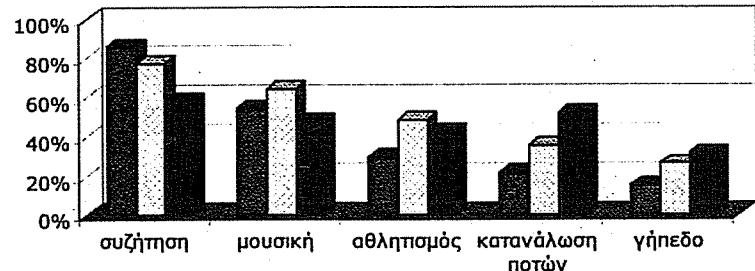


■ να ταιριάζει μέλη παρέας □ χαρακτήρας&συμπεριφορά ■ να τον συστήσει μέλος παρέας ■ να περάσει δοκιμασίες

Η παρέα των μέσων μαθητών, κινούμενη καθημερινά στο σχολείο, στη γειτονιά και στην ευρύτερη συνοικία, αφιερώνει τον χρόνο της στη συζήτηση (85,9%), στη μουσική (54,6%), στον αθλητισμό (29,5%) ή στην κατανάλωση ποτών (21,6%), αλλά και στο γήπεδο (15,4%). Οι δραστηριότητες [Πίνακας 6] αυτές συγκεντρώνουν κατά πολύ και το ενδιαφέρον της παρέας των ομαδικών παραβατών αλλά με διαφοροποιήσεις: λιγότερο αναφέρεται η συζήτηση (από το 77,8% των μεσαίων παραβατών και το 59,1% των σοβαρών), αρκετά η μουσική (από το 64,4% των μεσαίων παραβατών και το 47,7% των σοβαρών) και περισσότερο ο αθλητισμός (από το 48,9% των μεσαίων και το 43,2% των σοβαρών παραβατών), η κατανάλωση ποτών (από το 35,6% των μεσαίων παραβατών και το 52,3% των σοβαρών) και η παρακολούθηση αγώνων στο γήπεδο (από το 26,7% των μεσαίων και το 31,8% των σοβαρών παραβατών). Πέραν, όμως, αυτών των κοινωνικά αποδεκτών τρόπων κοινωνικοποίησης και ψυχαγωγίας που υιοθετούν, τα μέλη της παραβατικής παρέας διαθέτουν τον κοινό ελεύθερο χρόνο τους και σε παράνομες δραστηριότητες ή επιλέγουν μορφές ψυχαγωγίας που παρέχουν ευκαιρίες για παρανομίες (π.χ. επεισόδια στο γήπεδο κατά την παρακολούθηση αγώνων). Μάλιστα, ένας εντονότερα αντισυμβατικός ή/και επιθετικός τρόπος ζωής φαίνεται να διακρίνει τις παρέες των οποίων τα μέλη είναι παραβατικά. Ειδικότερα, οι ομαδικοί παραβάτες αναφέρουν συχνά ότι με την παρέα τους καταναλώνουν ναρκωτικές ουσίες (20% των μεσαίων παραβατών, 52,3% των σοβαρών έναντι μόνο 7,6% του μαθητικού πληθυσμού της έρευνας), παρανομούν (20% των μεσαίων, 34,1% των σοβαρών παραβατών, έναντι μόλις 6% του γενικού μαθητικού πληθυσμού) ή τσακώνονται με τρίτους (17,8% των μεσαίων, 29,5% των σοβαρών παραβατών έναντι 8,4% του γενικού μαθητικού πληθυσμού). Τέλος, μερικοί αναφέρουν ότι η ομάδα τους επικεντρώνει τη δράση της σε συμπεριφορές υψηλού κινδύνου και δη οργανω-

μένης παραβατικότητας, όπως ληστείες ή συμπλοκές και αγώνες με μηχανάκια) (15,9% των σοβαρά παραβατικών μαθητών).

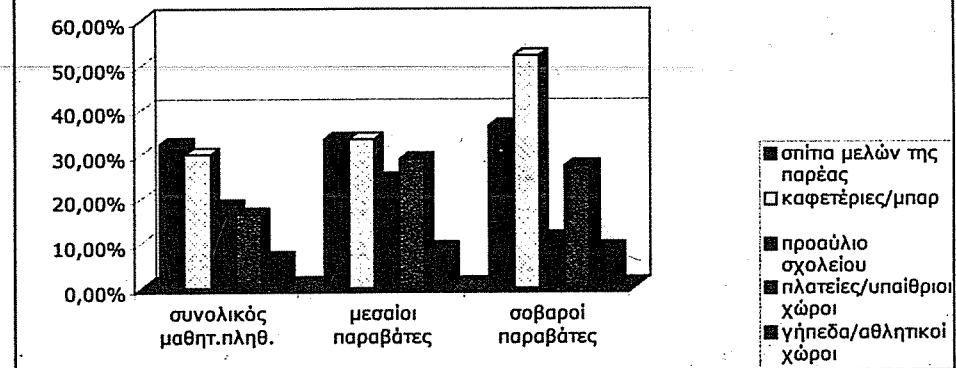
Πίνακας 6: Δραστηριότητες της παρέας



■ συνολικός μαθητ.πληθ. □ μεσαίοι παραβάτες ■ σοβαροί παραβάτες

Οι παραβατικοί μαθητές αναγνωρίζουν συχνότερα απ' ότι ο μέσος μαθητής ένα συγκεκριμένο χώρο - στέκι [Πίνακας 7] ως σημείο αναφοράς της παρέας (έτσι δηλώνει το 64,4% των μεσαίων παραβατών και το 75% των σοβαρών σε αντιδιαστολή με το 56,9% του γενικού μαθητικού πληθυσμού της έρευνας). Οι παρέες του μέσου μαθητή συχνάζουν εξίσου στα σπίτια των μελών της παρέας (σε ποσοστό 32,2%) και σε καφετέριες ή μπαρ (30,1%) και λιγότερο συχνά στο προαύλιο του σχολείου (18,4%), στις πλατείες ή σε άλλους υπαίθριους χώρους (16,4%) ή σε γήπεδα ή αθλητικούς χώρους (6,6%). Αντίθετα, οι παρέες των σοβαρών παραβατών συναντώνται συχνότερα σε καφετέριες ή μπαρ (52,3%) και αρκετά λιγότερο σε σπίτια (36,4%), σε πλατείες ή υπαίθριους χώρους (27,3%), στο προαύλιο του σχολείου (11,4%) και σε αθλητικούς χώρους (9,1%). Τέλος, οι παρέες των μεσαίων παραβατών φαίνεται να προτιμούν τις συναντήσεις εξίσου σε καφετέριες-μπαρ και στα σπίτια μελών της παρέας (33,3%), κάπως λιγότερο σε πλατείες-υπαίθριους χώρους (28,9%) ή στο προαύλιο του σχολείου (24,4%) και σπανιότερα σε γήπεδο ή σε κάποιο άλλο αθλητικό χώρο (8,9%).

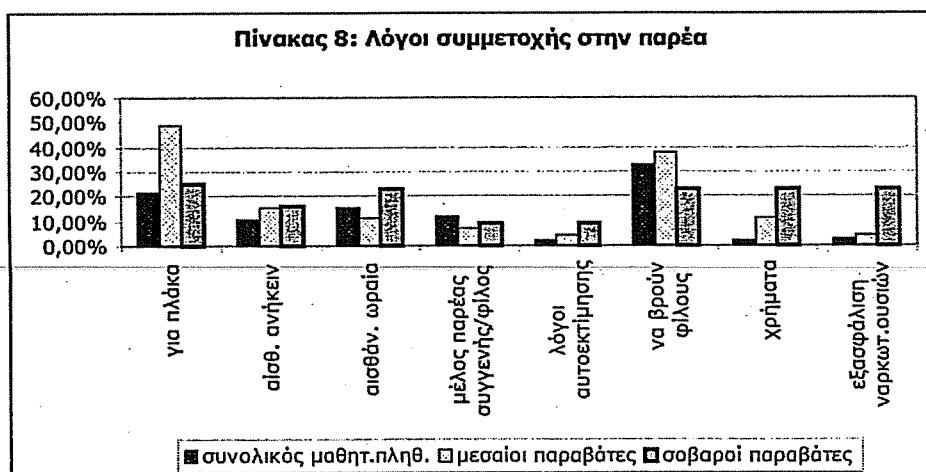
Πίνακας 7: Τόπος συνάντησης της παρέας-στέκι



Η ενότητα και η σταθερότητα στις εσωτερικές σχέσεις των μελών της παρέας ενισχύεται από τη συχνό-

τητα στην επικοινωνία, αφού για καθημερινή επαφή κάνει λόγο το 51,1% των μεσαίων παραβατών και το 52,3% των σοβαρών, όπως άλλωστε και το 51,5% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού. Ακόμη και όταν δεν βλέπονται καθημερινά, τόσο οι μεσαίοι όσο και οι σοβαροί παραβάτες συναντώνται με την παρέα τους κάποιες φορές την εβδομάδα (σε ποσοστό 37,8% οι μεσαίοι παραβάτες και 43,2% οι σοβαροί έναντι 36% του συνόλου των μαθητών που ερωτήθηκαν) και μάλιστα κατά μέσο όρο 3 φορές οι μεσαίοι παραβάτες και 3-4 φορές οι σοβαροί αλλά 2 φορές ο γενικός μαθητικός πληθυσμός. Ελάχιστοι είναι εκείνοι που αναφέρουν ότι συναντώνται μόλις μερικές φορές τον μήνα (4,4% των μεσαίων παραβατών κατά μέσο όρο 4 φορές και 2,3% των σοβαρών κατά μέσο όρο 6 φορές τον μήνα, έναντι 8,4% του γενικού μαθητικού πληθυσμού με μέσο όρο συναντήσεων τις 2 φορές).

Ως προς τους λόγους για τη συμμετοχή στην παρέα [Πίνακας 8], οι περισσότεροι αναφέρουν ότι συμμετέχουν στην παρέα για πλάκα (48,9% από τη μεσαία παραβατική κατηγορία και 25% από τους σοβαρούς παραβάτες, έναντι 21,9% του γενικού μαθητικού πληθυσμού), ή για να βρούν φίλους (32,8% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού, 37,8% των μεσαίων παραβατών και 22,4% των σοβαρών παραβατών), αλλά ακόμη και για να αισθάνονται ωραία (11,1% των μεσαίων παραβατών, 22,7% των σοβαρών και 26,8% του συνόλου των ερωτωμένων) ή για το συναίσθημα του να ανήκει κανείς κάπου (15,6% των μεσαίων παραβατών και 15,9% των σοβαρών, έναντι 10,5% του μαθητικού πληθυσμού). Λιγότερο συχνά αναφέρουν ότι συμμετέχουν σε μια παρέα διότι μέλος της είναι κάποιος συγγενής ή φίλος (6,7% των μεσαίων παραβατών και 9,1% των σοβαρών έναντι 12,1% του γενικού μαθητικού πληθυσμού) ή για λόγους αυτοεκτίμησης - αυτοπεποίθησης (για να αισθάνομαι «κάποιος») (4,4% των μεσαίων και 9,1% των σοβαρών παραβατών έναντι 2,3% των μεσαίων μαθητών). Σημαντικό, τέλος, για μέρος των παραβατών είναι και λόγοι όπως το να βγάλουν εύκολα λεφτά (8,9% των μεσαίων παραβατών και 11,4% των σοβαρών έναντι 2% του γενικού μαθητικού πληθυσμού) και, σε μικρότερο βαθμό, για να εξασφαλίσουν ναρκωτικές ουσίες (4,4% των μεσαίων παραβατών και 2,7% του μέσου μαθητή, έναντι του 22,7% των σοβαρών παραβατών).



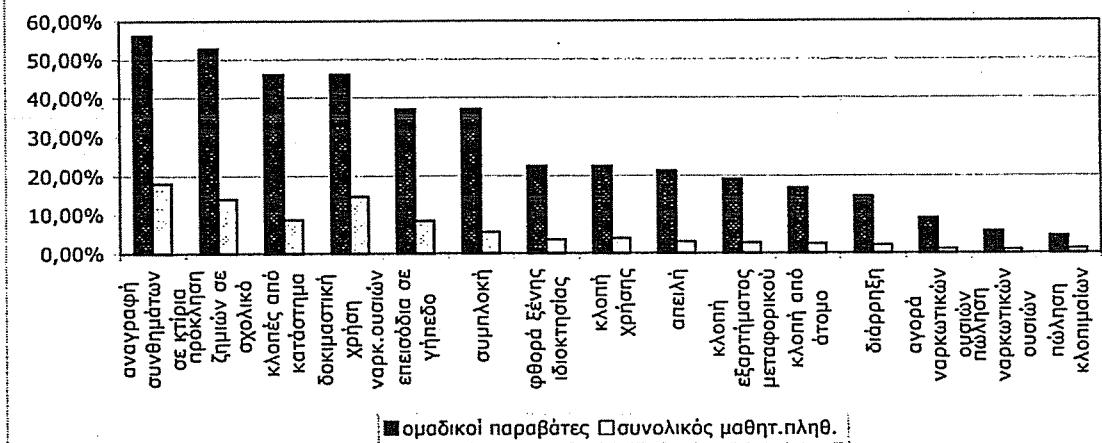
iv. Αυτοομολογούμενη ομαδική παραβατικότητα - Εμπλοκή με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης

Οι μαθητές παρουσιάζουν στο σύνολό τους σχετικώς χαμηλά επίπεδα ομαδικής παραβατικότητας [Πίνακας 9]. Συγκεκριμένα, αρκετοί από αυτούς δέχονται ότι κατά τα τελευταία δύο έτη έχουν ομαδικά ζωγραφίσει ή γράψει σε τοίχους (σε ποσοστό 18%), ότι έχουν ομαδικά δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες (14,6%), ότι

έχουν ομαδικά προκαλέσει σκότιμα ζημιές μέσα στον σχολικό χώρο (14%) και, σπανιότερα, ότι έχουν από κοινού διαπράξει ομαδικά κλοπή από κατάστημα (8,7%), ότι έχουν ομαδικά συμμετάσχει σε επεισόδια στο γήπεδο (8,4%) και ότι έχουν καβγαδίσει σε παρέα (συμπλοκή) κρατώντας ξύλο, πέτρα, μαχαίρι ή άλλα αντικείμενα (5,5%). Επίσης, οι μαθητές αναφέρουν ότι έχουν διαπράξει ομαδικά κλοπή χρήσης (3,8%), φθορά ξένης ιδιοκτησίας (3,5%), απειλή (3,1%), κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου (2,6%), κλοπή από άτομο (2,3%), διάρρηξη (2%), πώληση κλοπιμάων (1,2%) και πολύ λιγότερο αγόρα (1%) και πώληση (0,9%) ναρκωτικών ουσιών.

Ωστόσο, στον περιορισμένο αριθμό μαθητών για τους οποίους διαπιστώθηκε εντονότερη ομαδική παραβατική δράση (αυτό ήταν, άλλωστε, και το κριτήριο υπαγωγής τους στις ενλόγω δύο κατηγορίες ομαδικών παραβατών), τα ποσοστά παραβατικής και αποκλίνουσας δραστηριότητας μεσαίων και σοβαρών παραβατών από κοινού είναι ίδιαιτέρως υψηλά: Αναγραφή συνθημάτων κ.λπ. σε κτίρια: 56,2%, πρόκληση ζημιών σε σχολικό χώρο: 52,8%, κλοπές από κατάστημα: 46,1%, δοκιμαστική χρήση ναρκωτικών ουσιών: 46,1%, επεισόδια στο γήπεδο: 37,1%, συμπλοκή: 37,1%, φθορά ξένης ιδιοκτησίας: 22,5%, κλοπή χρήσης: 22,5%, απειλή: 21,3%, κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου: 19,1%, κλοπή από άτομο: 16,9%, διάρρηξη: 14,6%, αγόρα ναρκωτικών ουσιών: 9%, πώληση ναρκωτικών ουσιών: 5,6%, πώληση κλοπιμάων: 4,5%.

Πίνακας 9: Ομαδική παραβατική δραστηριότητα μαθητών



Εξάλλου, αναλογικά περισσότεροι είναι οι παραβατικοί μαθητές που έχουν δεχθεί παρατηρήσεις από την αστυνομία (68,9% των μεσαίων παραβατών και 81,8% των σοβαρών παραβατών) συγκριτικά με τον γενικό μαθητικό πληθυσμό της έρευνας (33,3%). Μάλιστα, όταν αυτό συνέβη, οι μαθητές ήταν συνήθως με την παρέα τους.

Μολονότι στην πλειονότητά τους οι παραβατικοί δηλώνουν ότι δεν έχει ασχοληθεί μαζί τους η Δικαιοσύνη (63,6% των σοβαρών παραβατών και 80% των μεσαίων, έναντι 78,8% του γενικού μαθητικού πληθυσμού), πολλοί είναι αυτοί που δέχονται ότι άλλα άτομα της παρέας τους έχουν όντως εμπλακεί με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (53,3% των μεσαίων και 54,5% των σοβαρών παραβατών, έναντι 27,6% του γενικού μαθητικού πληθυσμού).

v. Θυματοποίηση

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με τη θυματοποίηση της πα-

ρέας και του ίδιού του ατόμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι 73,3% των μεσαίων παραβατών και 86,4% των σοβαρών δηλώνουν ότι η παρέα τους έχει δεχθεί επίθεση από άλλη παρέα, ενώ το ποσοστό αυτό επί του συνόλου του μαθητικού πληθυσμού του δείγματος δεν ξεπερνά το 30,4%. Εξάλλου, 82,2% των ατόμων της μεσαίας παραβατικής κατηγορίας αναφέρουν ότι γνωρίζουν για παρόμοιο συμβάν σε βάρος τρίτης παρέας, όταν το αντίστοιχο ποσοστό επί του συνόλου του μαθητικού πληθυσμού δεν υπερβαίνει το 44,4%. Όμως, και σε ατομικό επίπεδο, η πλειονότητα των ενδόγω μαθητών έχουν πέσει θύματα επίθεσης σε ποσοστό 62,2% ως προς τους μεσαίους παραβάτες και 79,5% ως προς τους σοβαρούς παραβάτες, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στο πλαίσιο του γενικού μαθητικού πληθυσμού του δείγματος φθάνει μόλις στο 28%. Συνάγεται, λοιπόν, από τα στοιχεία αυτά, ότι οι μεσαία και σοβαρά παραβατικοί μαθητές που συμμετέχουν σε προβληματικές παρέες εμπλέκονται πολύ συχνότερα σε βίαιες αναμετρήσεις απ' ό,τι ο μέσος μαθητής.

Ο εκφοβισμός αναφέρεται ως η κύρια αιτία για την επίθεση εναντίον μιας παρέας (42% του συνόλου των μαθητών που έπεσαν θύματα τέτοιας επίθεσης, 61,8% των μεσαίων παραβατών και 41% των σοβαρών). Σημαντική αιτία αποτελεί επίσης η απόσπαση χρημάτων ή υλικών αγαθών (τούτο ανέφεραν 23,5% των μεσαίων παραβατών που έπεσαν θύματα επίθεσης και 10,2% των σοβαρών, έναντι 24,2% του συνόλου των ερωτηθέντων μαθητών). Ωστόσο, οι μαθητές αναφέρονται και σε άλλες αιτίες επιθέσεως εναντίον τους όπως ρατσισμός, εκδίκηση κ.λπ. (11,8% των μεσαίων, 28,2% των σοβαρών παραβατών και 17,8% του γενικού μαθητικού πληθυσμού), αλλά και εκβιασμός (15,4% των σοβαρών, 20,6% των μεσαίων παραβατών και 7,8% του γενικού μαθητικού πληθυσμού).

Στις ομαδικές επιθέσεις συνήθης είναι η χρήση βίας: Αυτή χρησιμοποιήθηκε εναντίον του 19,3% των μαθητών, αλλά και εναντίον του 53,3% των μεσαίων παραβατών και του 61,4% των σοβαρών που έπεσαν θύματα τέτοιας επίθεσης με την παρέα τους. Αντίθετα, στις επιθέσεις κατά μεμονωμένων ατόμων συχνότερη είναι η χρήση λεκτικής απειλής: Χρησιμοποιήθηκε εναντίον του 53,6% των μαθητών, του 50% των μεσαίων παραβατών και του 42,8% των σοβαρών παραβατών που έπεσαν θύματα σε ατομικό επίπεδο. Όμως, όταν μεμονωμένο θύμα είναι ένας σοβαρός παραβάτης, ασκείται εναντίον του κυρίως η φυσική βία (54,3%), ενώ η λεκτική απειλή χρησιμοποιείται εξίσου με την απειλή όπλου (λοστοί, αλυσίδες, κ.λπ.) σε ποσοστό 42,8%.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι σοβαροί παραβάτες που θυματοποιήθηκαν μαζί με την παρέα τους γνώριζαν σε μεγάλο ποσοστό (68,2%), έστω φυσιογνωμικά, τους επιτιθέμενους. Όμοιως και οι μεσαίοι παραβάτες (48,9%), εν αντιθέσει προς τον γενικό μαθητικό πληθυσμό (22,4%). Άλλα και στις επιθέσεις ενάντια σε μεμονωμένα άτομα οι σοβαροί παραβάτες, ως θύματα, γνώριζαν συνηθέστερα τον δράστη (22,8%) απ' ό,τι οι υπόλοιποι μαθητές (17,8% από τους μεσαίους παραβάτες και 13,7% του συνόλου των μαθητών).

Οι δράστες είναι συνήθως λίγο μεγαλύτεροι ή συνομήλικοι με τα θύματα. Πάντως, η γεωγραφική τους προέλευση συχνά δεν διευκρινίζεται.

Οι παραβατικοί έφηβοι (όπως αναφέρει το 62,2% των μεσαίων παραβατών και το 54,5% των σοβαρών) γνωστοποιούν σε τρίτους τις επιθέσεις εναντίον της παρέας τους συχνότερα από ό,τι ο γενικός μαθητικός πληθυσμός (23,2%). Κύριοι αποδέκτες της γνωστοποίησης για όλες τις κατηγορίες είναι οι φίλοι και, δευτερεύοντας, η οικογένεια. Πάντως, οι σοβαροί παραβάτες δεν καταφεύγουν στην αστυνομία και έχουν περισσότερο την τάση να «φροντίζουν προσωπικά το θέμα» (13,6%), δήλωση που δεν αποκλείει την αυτοδικία.

vi. Γενικότερα συμπεράσματα για ένα ενιαίο τύπο ομαδικού παραβατικού μαθητή

Συμπερασματικά, με βάση τα πορίσματα της έρευνας και υπό την επιφύλαξη των απλουστεύσεων στις οποίες μπορεί να οδηγήσουν κάποιες γενικεύσεις, σχηματίζεται για τους έφηβους ομαδικούς παραβάτες (μεσαίους και σοβαρούς, από κοινού) σε σχολεία της Αθήνας η ακόλουθη εικόνα:

- Πρόκειται κυρίως για αγόρια (ποσοστό 86,5% έναντι 52,4% του γενικού μαθητικού πληθυσμού), μέ-

σης ηλικίας περί τα 17,9 έτη (έναντι 17,6). Αποτελούν ένα σχετικά μικρό αλλ' όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό περί το 10,1% στα σχολεία της Αθήνας (5,1% οι λεγόμενοι «μεσαίοι» παραβάτες και 5% οι λεγόμενοι «σοβαροί» παραβάτες) και εντοπίζονται με κάπως μεγαλύτερη συχνότητα στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια.

- Η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους εμφανίζεται γενικά να είναι αρκετά καλή, καθώς εργάζονται συνήθως και οι μητέρες τους, αλλά περιστασιακά και οι ίδιοι. Όμως οι γονείς τους, από άποψη επαγγελματικής απασχόλησης, είναι οι μεν πατέρες περισσότερο εξειδικευμένοι τεχνίτες και υπάλληλοι γραφείου (26% έναντι 14,9% και 21% έναντι 20,6% αντίστοιχα των μέσων μαθητών), οι δε μητέρες κυρίως υπάλληλοι γραφείου (33,9% έναντι 35,6%). Αντίθετα, στον γενικό μαθητικό πληθυσμό έρχονται σε πρώτη σειρά τα επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα (25,1% και 22,7% αντίστοιχα έναντι 16,2% και 16% για τους πατέρες των παραβατικών εφήβων). Πάντως, αξιοσημέωτο εμφανίζεται το ποσοστό των παραβατών που κατοικούν σε κοινωνικοοικονομικά αναβαθμισμένες περιοχές της Αττικής, όπως η Γλυφάδα (όπου συγκεντρώνεται το 14,6% των ομαδικών παραβατών έναντι 12,4% των μέσων μαθητών) και το Μαρούσι (όπου συγκεντρώνεται το 13,6% των ομαδικών παραβατών έναντι 12% των μέσων μαθητών).
- Οι παραβατικοί έφηβοι της έρευνάς μας παραδέχονται ότι οι επιδόσεις τους στο σχολείο είναι «όχι τόσο καλές» ή καθόλου καλές» (43,9% έναντι 20,1%) και ότι γενικότερα έχουν προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον (47,2% έναντι 26,9%). Επίσης προβληματικές χαρακτηρίζουν τις σχέσεις τους με τους γονείς τους, καθώς οι σχέσεις αυτές διέπονται από συχνές συγκρούσεις (65,2% έναντι 41,7%).
- Ως διέξοδο σε αυτές τις δύσκολες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν στο σχολείο και την οικογένειά τους, οι παραβατικοί έφηβοι ψάχνουν και βρίσκουν κάποια εργασία (24,8% έναντι 18,1% των μέσων μαθητών), η οποία, όμως, συνήθως είναι περιστασιακή ή μικρής διάρκειας και δεν φαίνεται να τους καλύπτει ούτε οικονομικά, αλλ' ούτε και ψυχολογικά. Γ' αυτό και η βασική τους διέξοδος καταλήγει να είναι οι παραβατικές παρέες, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.
- Οι παρέες αυτές είναι σχετικά πολυμελείς (5-6 άτομα) και στελεχώνονται κυρίως με άτομα του ιδίου φύλου (59,6% έναντι 60,9%) και κάπως μεγαλύτερης ηλικίας, που ενδεχομένως εργάζονται (ως προς το τελευταίο αυτό: 36% έναντι 28,9% του συνόλου των μαθητών). Τα μέλη της παρέας προέρχονται πρωτίστως από το σχολείο, αλλ' επίσης από τη γειτονιά και από τον χώρο εργασίας, ενώ εντοπίζεται και προέλευση από νυκτερινά κέντρα (23,7% έναντι 11,1%). Την παρέα τους οι έφηβοι παραβάτες την αισθάνονται ως κάτι ξεχωριστό για τους ίδιους (68,5% έναντι 58,6%) ή για τους τρίτους (43,9% έναντι 30,2%) κι εκλαμβάνουν μια επίθεση-προσβολή σε ένα μέλος της παρέας τους ως συλλογική τους υπόθεση (57,4% έναντι 30,4%).
- Στην παρέα μετέχουν συνήθως «για πλάκα» (37% έναντι 21,9%) ή για να βρουν φίλους (30,1% έναντι 32,8%). Χωρίς να έχουν συνήθως κάποιον αρχηγό ή ιεραρχική δομή, ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για «συμμορίες ανηλίκων» με την καθιερωμένη επιστημονική έρευνα; όμως αναγνωρίζουν οι έφηβοι παραβάτες σε κάποια πρόσωπα ηγετικές ικανότητες περισσότερο από τους μέσους μαθητές (14,7% έναντι 8,8%).
- Στο πλαίσιο μιας τέτοιας παρέας τα μέλη της βλέπονται κατά κανόνα καθημερινά (τα ποσοστά εδώ δεν παραλλάσσουν σε σχέση με τον μέσο μαθητή) και συχνάζουν συνήθως σε καφετέριες ή μπαρ (42,8% έναντι 30,1%) ή, λιγότερο, σε σπίτια και στο προαύλιο του σχολείου (34,9% και 17,9% έναντι, αντίστοιχα, 32,2% και 18,4%).
- Πέρα από τις άλλες δραστηριότητες, οι έφηβοι παραβάτες επιδίδονται συχνά και σε αντισυμβατικές ενέργειες, όπως κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών (36,2% των ομαδικών παραβατών έναντι μόνο

7,6% του μέσου μαθητή), τοποθετούνται με τρίτους (23,7% των ομαδικών παραβατών έναντι 8,4 % του μέσου μαθητή) και παρανομούν (27,1% των ομαδικών παραβατών, έναντι 6% του μέσου μαθητή).

- Ειδικότερα, οι παραβατικοί έφηβοι παραδέχθηκαν σε υψηλά ποσοστά τις εξής ομαδικές παραβατικές δραστηριότητες: Αναγραφή συνθημάτων κ.λπ. σε κτίρια (56,2%), πρόκληση ζημιών σε σχολικό χώρο (52,8%), κλοπές από κατάστημα (46,1%), δοκιμαστική χρήση ναρκωτικών ουσιών (46,1%), επεισόδια στο γήπεδο (37,1%), συμπλοκή (37,1%), φθορά ξένης ιδιοκτησίας (22,5%), κλοπή χρήσης 22,5%), απειλή (21,3%), κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου (19,1%), κλοπή από άτομο (16,9%), διάρρηξη (14,6%), αγορά ναρκωτικών ουσιών (9%), πώληση ναρκωτικών ουσιών (5,6%), πώληση κλοπιμάιων (4,5%).
- Είναι ενδιαφέρον ότι η αυτοομολογούμενη παραβατική δράση δεν συμπίπτει με την ένδικη παραβατικότητα των ενλόγω ομάδων, αφού για τους περισσότερους και κατά δίγλωσση τους δεν έχει υπάρξει εμπλοκή με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.
- Εξάλλου, οι ομαδικοί παραβάτες αναφέρουν ότι διαπληκτίζονται συχνά με άλλες παραβατικές παρεξες και ότι γίνονται θύματα τέτοιων επιθέσεων τόσο σε ατομικό επίπεδο (70,9%) όσο και στο πλαίσιο της παρέας (79,9%). Οι επιθέσεις έχουν πραγματοποιηθεί σε βάρος τους για την απόσπαση χρημάτων ή υλικών αγαθών, για εκφοβισμό ή και για εκβιασμό. Μάλιστα, στις επιθέσεις κατά μεμονωμένων ατόμων χρησιμοποιούνται εξίσου η λεκτική απειλή (όπως αναφέρει το 32,6% των θυμάτων ομαδικών παραβατών) και η φυσική βία (32,6%), ενώ στις ομαδικές επιθέσεις συνηθέστερη είναι η χρήση φυσικής βίας (57,3% των θυμάτων-ομαδικών παραβατών). Τέλος, το γεγονός ότι οι ενλόγω ομαδικοί παραβάτες γνωρίζουν, έστω φυσιογνωμικά, τα άτομα της επιτιθέμενης παρέας (όπως αναφέρει το 15,7%) ενισχύει την υπόθεση ότι σε κάποιες περιπτώσεις πρόκειται για ομαδικές συμπλοκές.
- Από την έρευνα προέκυψε ότι στο πλαίσιο της προβληματικής παρέας αναπτύσσεται μια ιδιόρρυθμη αποκλίνουσα ή και παραβατική υποκουλτούρα, η οποία κατά μέσο όρο καλύπτει ένα 10% των μαθητών στα Λύκεια των Αθηνών και ανάγεται, συνήθως, σε προβλήματα σχέσεων του εφήβου μαθητή με την οικογένεια και το σχολείο του. Με αυτή την υποκουλτούρα ενθαρρύνεται η τέλεση μορφών συμπεριφοράς με οριακή διακινδύνευση που φθάνουν έως και την τέλεση ομαδικών αξιόποινων πράξεων. Ωστόσο, όπως και στην προγενέστερη έρευνα μας με έρευνα δικογραφιών του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών (βλ. περ. Ποινικός Λόγος, 2003, σελ. 2205-2218), έτσι κι εδώ δεν προέκυψε ότι η παραβατική παρέα διαθέτει τα στοιχεία εκείνα που θα επέτρεπαν τον επιστημονικό χαρακτηρισμό της ως συμμορίας και δη: εκτεταμένη διάρκεια λειτουργίας σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο ή ζώνη επιρροής, ξεχωριστή υπόσταση, δομή και οργάνωση που να οδηγούν στην απόκτηση ταυτότητας και status, αναγνώριση αρχηγού και ιεραρχίας, κανόνες και ομαδικές διαδικασίες για την κατανομή έργου και ρόλου προς επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού. Το σύμπερασμα αυτό είναι σημαντικό για να αντιμετωπισθεί η κατάσταση νηφάλια, με επίγνωση των κινδύνων που βρίσκονται πλέον και στη χώρα μας προ των πυλών, αλλά και με πνεύμα αποφυγής κάθε δαιμονοποίησης αυτών των εφήβων, που ασφαλώς είναι το αποτέλεσμα μιας κοινωνίας με δυσλειτουργικούς θεσμούς.